

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

ЯК ПРИТЯГНУТИ РОСІЮ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ У ЧОРНОМУ ТА АЗОВСЬКОМУ МОРЯХ

Огляд Конвенції ООН з морського права

Аналітичний огляд Конвенції ООН з морського права 1982 року та її застосування у справах щодо притягнення Російської Федерації до відповідальності за злочини проти довкілля у Чорному та Азовському морях

Вступ

З моменту повномасштабної війни, яку розпочала Російська Федерація проти України, російські військові вчиняють злочини по усій території України, у тому числі в акваторії Чорного та Азовського морів, чим завдають значну шкоду морській екосистемі.

Ще в перші дні війни російські військові кораблі незаконно увійшли у територіальне море України, порушивши установлені правила заходження в ці води, та кожного дня порушують закони та правила прибережної держави.

Зокрема, здійснюють ракетні обстріли зі своїх кораблів, які незаконно знаходяться в прибережній території України. Частина випущених ракет не дістає своїх цілей та падає прямо у морські води. Розриваючись під час падіння, ці ракети завдають значну шкоду живим ресурсам та життю в морі.

Також, Росія вдалась до замінування акваторії Чорного моря - від Босфору та Одеси, а пізніше і акваторії Азовського моря. Використання Росією дрейфуючих морських мін загрожує, перш за все, цивільному судноплавству та людському життю, а також екосистемі у всій акваторії не тільки Чорного моря та Азовського морів, але й Керченського та Чорноморських проток.

Ще до повномасштабного військового вторгнення, Росія заблокувала українські морські порти чим здійснила морську блокаду, яка діє і до сьогодні.

Через збройну агресію Росії, майже кожного дня фіксуються випадки поховання у територіальному морі України знищених суден та літальних апаратів, які також завдають шкоду екосистемі Чорного та Азовського морів.

Такі дії росії, яка несе відповідальність за дії своїх військових кораблів, є прямим порушенням норм Міжнародного морського права, зокрема Конвенції ООН з морського права 1982 року (UNCLOS), яка ратифікована Федеральним законом РФ від 26 квітня 1997 року № 30-ФЗ.

Підписавши та ратифікувавши відповідну Конвенцію, Росія стала державою-учасницею та погодилась на обов'язковість для неї цієї Конвенції і для якої ця Конвенція є чинною, що визначено статті 1 Конвенції.

Держави-учасниці Конвенції, визнали бажаність встановлення за допомогою цієї Конвенції і з належним урахуванням суверенітету всіх держав, правового режиму для морів і океанів, який сприяв би міжнародним сполученням, а також **використанню морів і океанів у мирних цілях, справедливому та ефективному використанню їхніх ресурсів, збереженню їхніх живих ресурсів, вивченню, захисту і збереженню морського середовища.**

В основу Конвенції покладено положення щодо зміцненню миру, безпеки, співробітництву і дружнім відносинам між усіма державами відповідно до принципів справедливості і рівноправності. Конвенція закріпила принцип щодо імунітету військових кораблів.

Держави-учасниці погодились добросовісно виконувати взяті на себе зобов'язання, здійснювати права і юрисдикцію та користуються свободами, визнаними у цій Конвенції,

таким чином, щоб не допускати зловживань цими правами, що закріплено статтею 300 Конвенції.

Починаючи з 2014 року Російська Федерація, систематично порушує міжнародні норми з морського права, в тому числі положення Конвенції ООН з морського права по відношенню до України.

Саме в 2014 році, Росія здійснивши анексію українського півострова Крим, порушила права України, як прибережної держави на доступ до власних територіальних вод навколо анексованого Криму та порушила територіальну цілісність України. Росія викрадає природні ресурси України та нанесла значну шкоду довкіллю та морському середовищу, зокрема, через незаконне будівництво Керченського мосту.

В 2016 році Україна подала позов проти Росії до Міжнародного суду щодо порушення Росією Конвенції ООН з морського права, в рамках якого було створено Арбітражний трибунал для розгляду цієї справи.

25 листопада 2018 року, Росія захопила три українські судна ВМС України: «Нікополь», «Бердянськ», «Яни-Капу» та 24 військових моряків, які перебували на борту цих суден. Відповідний інцидент стався в Керченській протоці.

25 травня 2019 року у справі щодо подій у Керченській протоці, Міжнародний трибунал з морського права (International Tribunal for the Law of the Sea), який уповноважений розглядати та вирішувати спори між державами, які виникають з приводу застосування Конвенції з морського права і її тлумачення з різних питань або угод, які нерозривно пов'язані з Конвенцією, оголосив рішення про застосування тимчасових заходів, зобов'язавши Росію негайно повернути Україні судна та звільнити всіх членів екіпажів. **Відповідне рішення стало прямим визнанням протиправної поведінки Російської Федерації на міжнародному рівні.**

На сьогодні, Арбітражний трибунал, створений у відповідності до Додатку VII Конвенції, розпочав розгляд відповідної справи по суті. Під час розгляду цієї справи склалась унікальна ситуація у міжнародному праві, коли один судовий орган розглядає справу по суті, а інший приймає рішення щодо застосування тимчасових заходів.

Росія, здійснюючи активні бойові дії в акваторії Чорного та Азовського морів завдає значну шкоду морській екосистемі чим грубо порушує статтю 194 Конвенції, положення якої встановлює обов'язок для держав, вживати усіх сумісних з цією Конвенцією заходів, необхідних для відвернення, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища з будь-якого джерела, використовуючи з цією метою найкращі практично застосовні засоби, що є в їхньому розпорядженні, та прагнуть погоджувати свою політику в цьому відношенні.

Росія, ратифікувавши Конвенцію, погодилась **використовувати моря у мирних цілях та зобов'язалась утримуватись від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави чи яким-небудь іншим чином**, не сумісним з принципами міжнародного права, втіленими у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Відповідне положення закріплено статтею 301 Конвенції.

Росія, грубо порушуючи положення Конвенції ООН з морського права, завдає значної шкоди екосистемі Чорного та Азовського морів, що є злочином проти довкілля. В свою чергу Україна, як прибережна держава, чії суверенні права були порушенні через збройну агресію Росії, повинна використати усі засоби юридичного захисту, закріплені

Конвенцією, щоб відновити свої порушені права, притягнути Росію до міжнародної відповідальності та зобов'язати її в повному обсязі відшкодувати шкоду, завдану морській екосистемі.

В наступних розділах аналітичного огляду будуть розглянуті встановлені Конвенцією норми, яких Росія не дотримується та порушує, а також норми, які визначають порядок дій прибережної держави, яка піддалась порушенням з боку іншої держави, порядок вирішення спорів між державами-учасницями Конвенції та порядок притягнення до відповідальності за порушення Конвенції ООН з морського права.

Загалом, наведені норми можуть застосовуються у справах щодо притягнення Російської Федерації до відповідальності за злочини проти довкілля у Чорному та Азовському морях.

1. Основні положення Конвенції ООН з морського права, які розкривають зміст таких понять як: забруднення морського середовища, мирний прохід, імунітет військових кораблів, міжнародна відповідальність за шкоду, завдану прибережній державі.

Конвенція ООН з морського права 1982 року (UNCLOS) є важливим міжнародним документом яким визначено термінологію та порядок спільного та суверенного використання морських територій та порядок вирішення спорів державами-учасницями, у разі недотримання положень Конвенції.

Стаття 1 Конвенції, розкриває поняття термінів, які мають значення для правильного розуміння ситуацій які зараз мають місце у Чорному та Азовському морях, зокрема:

- **"забруднення морського середовища"** означає привнесення людиною, прямо чи побічно, речовин або енергії в морське середовище, включаючи естуарії, що призводить чи може призвести до таких згубних наслідків, як завдання шкоди живим ресурсам і життю в морі, небезпека для здоров'я людини, створення перешкод для діяльності на морі, в тому числі для рибальства та інших правомірних видів використання моря, зниження якості використовуваної морської води і погіршення умов відпочинку (Підпункт 4 пункт 1) ;

- підпункт 5 а) пункту 1 розкриває термін **"поховання"**, що означає:

i) будь-яке навмисне вилучення відходів або інших матеріалів з суден, літальних апаратів, платформ або інших штучно споруджених в морі конструкцій;

ii) будь-яке навмисне знищення суден, літальних апаратів, платформ або інших штучно споруджених конструкцій.

Як бачимо з положення статті 1 Конвенції, знищення у Чорному та Азовському морях суден, як військових так і цивільних, та літальних апаратів, що мало місце через збройну агресії Росії, підпадає під термін «поховання», яке має наслідком забруднення морського середовища.

Надалі, стаття 2 Конвенції, визначає правовий статус територіального моря, повітряного простору над територіальним морем, а також його дна і надр.

Згідно пункту 1 статті 2 Конвенції, **Суверенітет прибережної держави** поширюється за межами його сухопутної території і внутрішніх вод, а у випадку держави-архіпелагу - його архіпелажних вод, на прилеглий морський пояс, що називається **територіальним морем**. Пункт 2 цієї статті встановлює, що зазначений суверенітет

поширюється на повітряний простір над територіальним морем, рівно як на його дно і надра.

Визначення «**портів**», міститься у статті 11 Конвенції, згідно якої для цілей визначення меж територіального моря найбільш виступаючі в море постійні портові споруди, які є складовою частиною даного порту, розглядаються як частина берега. Прибережні установки і штучні острови не вважаються постійними портовими спорудами.

Протиправні дії росії в акваторії Чорного та Азовського морів порушують низку положень Конвенції, у тому числі щодо мирного проходу кораблів у територіальному морі України, які містяться у Розділі 3 Конвенції.

Зокрема, пункт 1 статті 19 Конвенції визначає, що **Прохід є мирним**, якщо тільки ним не порушується мир, добрий порядок або безпека прибережної держави. Такий прохід повинен здійснюватися відповідно до цієї Конвенції та інших норм міжнародного права.

З огляду на положення пункту 2 статті 19 Конвенції, яка визначає, що **прохід іноземного судна вважається таким, що порушує мир, добрий порядок або безпеку прибережної держави**, якщо в територіальному морі воно здійснює будь-який із наступних видів діяльності:

a) загрозу силою або її застосування проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності прибережної держави або будь-яким іншим чином на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

b) будь-які маневри або навчання із зброєю будь-якого виду;

c) будь-який акт, спрямований на збір інформації на шкоду обороні або безпеці прибережної держави;

d) будь-який акт пропаганди, що має на меті посягання на оборону або безпеку прибережної держави;

e) піднімання в повітря, посадку або прийняття на борт будь-якого літального апарата;

f) піднімання в повітря, посадку або прийняття на борт будь-якого військового пристрою;

g) навантаження або розвантаження будь-якого товару або валюти, посадку або висадку будь-якої особи всупереч митним, фіскальним, іміграційним або санітарним законам і правилам прибережної держави;

h) будь-який акт навмисного і серйозного забруднення всупереч цій Конвенції;

k) будь-який акт, спрямований на створення перешкод функціонуванню будь-яких систем зв'язку або будь-яких інших споруд або установок прибережної держави;

l) будь-яку іншу діяльність, що не має прямого відношення до проходу.

Виходячи із зазначених у відповідній статті видів діяльності, теперішня діяльність Росії в акваторіях Чорного та Азовського морів та знаходження російських суден у територіальному морі України порушує мир, добрий порядок та безпеку України.

Згідно пункту 1 статті 21 Конвенції, наділяє прибережну державу правом приймати відповідно до положень цієї Конвенції та інших норм міжнародного права закони і правила, щодо мирного проходу через територіальне море відносно до всіх нижче наведених питань або деяких з них:

a) безпеки судноплавства і регулювання руху суден;

- b) захисту навігаційних засобів і обладнання, а також інших споруд або установок;
- c) захисту кабелів і трубопроводів;
- d) збереження живих ресурсів моря;
- e) запобігання порушенню рибальських законів і правил прибережної держави;
- f) збереження навколишнього середовища прибережної держави і відвернення, скорочення і збереження під контролем її забруднення;
- g) морських наукових досліджень і гідрографічних зйомок;
- h) запобігання порушенню митних фіскальних, іміграційних або санітарних законів і правил прибережної держави.

Конвенція встановлює **права захисту прибережної держави**, зокрема вживати в своєму територіальному морі заходів, необхідних для недопущення проходу, що не є мирним, що визначаються пунктом 1 статті 25 Конвенції.

Згідно пункту 2 статті Конвенції, щодо суден, які прямують до внутрішніх вод або які використовують портові споруди за межами внутрішніх вод, прибережна держава має також право вживати необхідних заходів для попередження будь-якого порушення умов, на яких ці судна допускаються до внутрішніх вод і використовують портові споруди.

Також, згідно пункту 3 статті 25 Конвенції, прибережна держава може без дискримінації за формою або по суті іноземних суден тимчасово припиняти в певних районах свого територіального моря здійснення права мирного проходу іноземних суден, якщо таке припинення істотно важливе для охорони її безпеки, включаючи проведення навчань з використанням зброї. Таке припинення набуває чинності тільки після належної його публікації.

Підрозділ С Конвенції містить **Правила, що застосовуються до військових кораблів та інших державних суден, які експлуатуються в некомерційних цілях**. Зокрема стаття 29 Конвенції закріплює поняття «**військовий корабель**», що означає судно, яке належить до військових сил будь-якої держави, має зовнішні ознаки, що відрізняють такі судна її національності, та знаходиться під командуванням офіцера, який перебуває на службі уряду даної держави і прізвище якого занесено до відповідного списку військовослужбовців або до еквівалентного йому документа, і має екіпаж, підпорядкований регулярній військовій дисципліні.

У випадку, якщо будь який військовий корабель недотримується законів і правил прибережної держави що стосуються проходу через територіальне море, та ігнорує будь-яку звернену до нього вимогу про їх дотримання, прибережна держава може вимагати від нього негайно покинути територіальне море, що встановлено статтею 30 Конвенції.

Важливо відмітити, що згідно положення статті 31 Конвенції, **Держава прапора несе міжнародну відповідальність за будь-яку шкоду або збитки, завдані прибережній державі** в результаті недотримання будь-яким військовим кораблем або іншим державним судном, яке експлуатується в некомерційних цілях, законів і правил прибережної держави стосовно проходу через територіальне море, або положень цієї Конвенції, або інших норм міжнародного права.

Стаття 32 Конвенції закріплює положення щодо **Імунітету військових кораблів та інших державних суден**, які експлуатуються в некомерційних цілях, згідно якої за винятком випадків, передбачених у підрозділі А і у статтях 30 і 31, ніщо в цій Конвенції не зачіпає імунітету військових кораблів та інших державних суден, які експлуатуються в некомерційних цілях.

Згідно пункту 1 статті 33 Конвенції, у зоні, у якій прилеглий до її територіального моря, яка називається **прилеглою зоною**, прибережна держава може здійснювати контроль, необхідний:

а) для запобігання порушенню митних, фіскальних, іміграційних або санітарних законів і правил у межах її території або територіального моря;

б) для покарання за порушення вищезгаданих законів і правил, вчинене в межах її території або територіального моря.

В той же час, пункт 2 цієї статті визначає, що прилегла зона **не може поширюватися за межі двадцяти чотирьох миль від вихідної лінії**, від якої відмірюється ширина територіального моря.

Стаття 39 Конвенції встановлює **обов'язки суден і літальних апаратів під час транзитного проходу**.

Згідно пункту 1 вказаної статті, судна і літальні апарати при здійсненні права транзитного проходу зобов'язані:

а) не зволікаючи прямують через протоку або над нею;

б) утримуються від будь-якої загрози силою або її застосування проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності держав, межуючих з протокою, або будь-яким іншим чином на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

с) утримуються від будь-якої діяльності, крім тієї, яка властива їхньому звичайному порядку безперервного і швидкого транзиту, за винятком випадків, коли така діяльність викликана обставинами непереборної сили або лихом;

д) дотримуються інших відповідних положень цієї Частини.

Згідно пункту 2 даної статті, **Судна при транзитному проході:**

а) дотримуються загальноприйнятих міжнародних правил, процедур і практики стосовно безпеки на морі, включаючи Міжнародні правила попередження зіткнень в морі;

б) дотримуються загальноприйнятих міжнародних правил, процедур і практики відвернення, скорочення і збереження під контролем забруднення з суден.

Пунктом 3 вказаної статті визначено, що **Літальні апарати при транзитному польоті:**

а) дотримуються Правил польотів, встановлених Міжнародною організацією цивільної авіації, оскільки вони належать до цивільної авіації; державні літальні апарати будуть звичайно дотримуватися таких заходів безпеки і постійно діяти з належним урахуванням безпеки польотів;

б) постійно контролюють радіочастоти, виділені компетентним органом контролю за повітряним рухом, призначеним в міжнародному порядку, або відповідні міжнародні частоти, виділені для передачі сигналів лиха.

Стаття 94 Конвенції встановлює **зобов'язання держави прапора**, згідно пункту 1 якої, кожна держава ефективно здійснює в адміністративних, технічних і соціальних питаннях свою юрисдикцію і контроль над суднами, які плавають під її прапором.

Окремо слід виділити, що держава, яка має явні підстави вважати, що належна юрисдикція і контроль щодо будь-якого судна не здійснюються, **може повідомити про такі факти державу прапора**. При отриманні такого повідомлення держава прапора зобов'язана розслідувати це питання і, коли це доречно, вжити будь-яких заходів, необхідних для виправлення становища, що визначено пунктом 6 статті 94 Конвенції.

Щодо розслідування аварій у відкритому морі, згідно пункту 7 статті 94 Конвенції, кожна держава організує розслідування достатньо кваліфікованою особою або особами чи під їхнім керівництвом кожної морської аварії або навігаційного інциденту у відкритому морі, за участю судна, яке плаває під її прапором і призвело до загибелі громадян іншої держави або до завдання їм серйозних ушкоджень, **або серйозної шкоди суднам або установкам іншої держави, або морському середовищу**. Держава прапора та інша держава співробітничать у будь-якому розслідуванні, що проводиться цією іншою державою, будь-якої такої морської аварії або навігаційного інциденту.

Стаття 95 Конвенції встановлює **іммунітет військових кораблів у відкритому морі**, згідно якої військові кораблі користуються у відкритому морі повним імунітетом від юрисдикції якої б то не було держави, крім держави прапора.

Згідно статті 96 Конвенції, Судна, що належать державі або експлуатуються нею і перебувають тільки на некомерційній державній службі, користуються у відкритому морі повним імунітетом від юрисдикції якої б то не було держави, крім держави прапора.

2. Повноваження Міжнародного органу з морського дна та його органів в частині вирішення питань, пов'язаних з протиправною діяльністю Росії у Чорному та Азовському морях.

Згідно положенням статті 156 Конвенції, засновано **Міжнародний орган з морського дна (Орган)**, який має статус спостерігача в Генеральній Асамблеї ООН. Штаб-квартира Органу розташована у Кінгстоні, Ямайка.

Орган є організацією, через яку держави-учасниці, якими в тому числі є Україна та Російська Федерація, організують і контролюють діяльність у Районі, особливо з метою управління його ресурсами, що визначено пунктом 1 статті 157 Конвенції.

До структури Органу входять Асамблея, Рада і Секретаріат.

Зокрема, згідно пункту 1 статті 160 Конвенції, **Асамблея** є вищим органом Міжнародного органу з морського права, що складається з усіх його членів, перед яким звітують усі інші головні органи. Асамблея має повноваження встановлювати згідно з відповідними положенням цієї Конвенції загальну політику з будь-якого питання або проблеми у рамках компетенції Органу.

Саме Асамблея, уповноважена згідно **підпункту m) пункту 2 статті 160 Конвенції зупиняти здійснення прав і привілеїв членів відповідно до статті 185 Конвенції**.

Асамблея може обговорювати будь-яке питання або проблему в рамках компетенції Органу та приймати рішення про те, який орган Органу буде займатися розглядом будь-якого такого питання або проблеми, що визначено підпунктом n) пункту 2 статті 160 Конвенції.

Виконавчим органом Міжнародного органу з морського дна є **Рада**. Згідно пункту 1 статті 162 Конвенції, Рада має повноваження встановлювати згідно з цією Конвенцією, і загальною політикою, визначеною Асамблеєю, конкретну політику, яку повинен проводити Орган з будь-якого питання або проблеми, які відносяться до компетенції Органу.

Щодо порушення Росією прав України як прибережної держави та необхідністю відновлення та захисту таких прав, то згідно з положенням пункту 2 статті 162 Конвенції, Рада наділена наступними функціями:

- a) контролює і координує виконання положень цієї Частини з усіх питань і проблем у рамках компетенції Органу та звертає увагу Асамблеї на випадки недотримання;
- s) виносить рекомендації Асамблеї щодо політики з будь-якого питання або проблеми в рамках компетенції Органу;
- t) виносить рекомендації Асамблеї щодо припинення здійснення прав і привілеїв, пов'язаних з членством, відповідно до статті 185;
- u) порушує від імені Органу розгляд у Камері щодо спорів, які стосуються морського дна, у випадку недотримання;
- v) повідомляє Асамблею про рішення, яке прийняла Камера щодо спорів, які стосуються морського дна, в ході розгляду, порушеного згідно з підпунктом u), та дає будь-які рекомендації, які вона може вважати доцільними у зв'язку із заходами, які мають бути вжиті.

З огляду на порушення Росією суверенітету і територіальної цілісності України, Україна, як держава-учасниця, має право звернутись до Асамблеї та ініціювати процедуру застосування проти Росії таких заходів стримування як припинення прав та привілеїв її членів, представлених у Органі.

Рада має у своєму складі дві комісії: Економічно планову комісію, Юридичну і технічну комісії.

Зокрема, в частині що стосується захисту морського середовища та розгляду спорів щодо морського дна, Юридична і технічна комісії мають наступні повноваження, що встановлені пунктом 2 статті 165 Конвенції:

- e) вносить Раді рекомендації щодо захисту морського середовища з урахуванням думок визнаних експертів у цій галузі;
- j) виносить Раді рекомендації щодо заходів, яких необхідно вжити на основі рішення Камери по спорах, які стосуються морського дна, при розгляді справ, розпочатих згідно з підпунктом i);
- k) виносить Раді рекомендації по виданню за надзвичайних обставин розпоряджень, до числа яких можуть входити розпорядження про припинення або коректування операцій, з метою відвернення серйозної шкоди морському середовищу в результаті діяльності в Районі. Такі рекомендації розглядаються Радою на першочерговій основі.

Стаття 182 Конвенції встановлює право певних осіб, зв'язаних з Міжнародним органом з морського дна мати привілеї та імунітети. Зокрема, згідно пункту 1 цієї статті, представники держав-учасниць, які беруть участь у засіданнях Асамблеї, Ради або органів Асамблеї або Ради, а також Генеральний секретар і персонал Органу користуються на території кожної держави-учасниці:

- a) імунітетом від юрисдикції щодо дій, вчинених ними при здійсненні своїх функцій, за винятком тих випадків, коли відповідно або держава, яку вони представляють, або Орган безперечно відмовляються від цього імунітету в конкретному випадку;
- b) якщо вони не є громадянами цієї держави учасниці, тими ж звільненнями від імміграційних обмежень, вимог про реєстрацію іноземців та державних повинностей, тими ж пільгами щодо валютних обмежень і таким же режимом щодо умов пересування, що й ті, які надаються цією державою представникам, посадовим особам і службовцям відповідного рангу інших держав-учасниць.

Поряд з цим, в підрозділі Н. Конвенції містяться норми, які передбачають можливість припинення здійснення прав та привілеїв.

Як визначено пунктом 1 статті 185 Конвенції, Здійснення прав і привілеїв, що випливають із членства держави-учасниці, яка грубо і систематично порушує положення цієї Частини, може бути припинено Асамблеєю за рекомендацією Ради.

Але, важливо враховувати те, що згідно пункт 2 статті 185 Конвенції, ніякі дії на підставі пункту 1 не можуть бути розпочаті до тих пір, поки Камера щодо спорів, які стосуються морського дна, не встановить, що держава-учасниця грубо і систематично порушує положення цієї Частини.

Враховуючи, що Росія систематично порушує права України як прибережної держави впродовж восьми років, а відповідні факти покладені в основу декількох позовів проти Росії, які перебувають на розгляді в Міжнародному Суді ООН, є доцільним порушити перед Асамблеєю питання щодо припинення здійснення Російською Федерацією прав і привілеїв, що випливають із її членства.

3. Врегулювання спорів між державами-учасницями за участі камери щодо спорів, які стосуються морського дна, консультативні висновки з питань, пов'язаних з виконанням Конвенції ООН з морського права.

Камера щодо спорів, які стосуються морського дна, заснована у відповідності з Конвенцією та здійснює свої повноваження визначені Розділом 5, Частиною XV та Додатком VI Конвенції та розглядає спори щодо діяльності в Районі:

а) спорів між державами-учасницями, які стосуються тлумачення або застосування цієї Частини та Додатків, що відносяться до неї;

f) усяких інших спорів, щодо яких компетенція Камери конкретно передбачається у цій Конвенції, що визначено статтею 187 Конвенції.

Конвенцією передбачено процедуру передачі спорів до спеціальної камери Міжнародного трибуналу з морського права або до Камери ad hoc Камери щодо спорів, які стосуються морського дна, або на обов'язковий комерційний арбітражний розгляд, що визначено статтею 188 Конвенції.

У відповідності до пункту 1 статті 188 Конвенції, Споры між державами-учасницями, зазначені в підпункті а) статті 187, можуть передаватись у двох випадках:

а) на прохання сторін у спорі до спеціальної камери Міжнародного трибуналу з морського права, яка створюється відповідно до статей 15 і 17 Додатка VI; або

б) на прохання будь-якої сторони у спорі до камери ad hoc Камери щодо спорів, які стосуються морського дна, яка створюється відповідно до статті 36 Додатка VI.

При зверненні до Камери щодо спорів, які стосуються морського дна слід враховувати, що згідно статті 189 Конвенції, Камера не має компетенції відносно здійснення Органом його дискреційних повноважень згідно з цією Частиною; вона ні в якому разі не підмінює дискреційне повноваження Органу своїм власним дискреційним повноваженням.

В той же час, на запит Асамблеї або Ради Камера щодо спорів, які стосуються морського дна, дає консультативні висновки з правових питань, що виникають у сфері їхньої діяльності. Такі висновки даються у терміновому порядку, що визначено статті 191 Конвенції.

4. Обов'язки та дії держав-учасниць щодо захисту і збереження морського середовища, моніторинг та екологічні оцінки, відповідальність за забруднення морського середовища.

Частина XII. Конвенції присвячена захисту і збереження морського середовища, та має відповідну назву. Держави-учасниці Конвенції зобов'язані захищати і зберігати морське середовище, що встановлено статтею 192 Конвенції.

Конвенцією визначено, що держави відповідно до своїх можливостей індивідуально чи, залежно від обставин, спільно вживають усіх сумісних з цією Конвенцією заходів, необхідних для відвернення, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища з будь-якого джерела, використовуючи з цією метою найкращі практично застосовні засоби, що є в їхньому розпорядженні, та прагнуть погоджувати свою політику в цьому відношення, що визначено пунктом 1 статті 194 Конвенції.

Зокрема, згідно пункту 3 статті 194 Конвенції, заходи, що вживаються згідно з цією Частиною, стосуються всіх джерел забруднення морського середовища. Ці заходи включають, поряд з іншими, заходи, спрямовані на зменшення у максимально можливій мірі:

а) викидання токсичних, шкідливих або отруйних речовин, особливо стійких, із джерел, що знаходяться на суші, з атмосфери або через неї або шляхом захоронення;

б) забруднення з суден, зокрема заходи по відверненню аварій і ліквідації надзвичайних ситуацій, по забезпеченню безпеки робіт на морі, відверненню навмисних і ненавмисних скидань та по регламентації проектування, конструкції, обладнання, комплектування екіпажів і експлуатації суден;

д) забруднення від інших установок і пристроїв, що експлуатуються в морському середовищі, зокрема заходи по відверненню аварій і ліквідації надзвичайних ситуацій, по забезпеченню безпеки робіт на морі та по регламентації проектування, конструкції, обладнання, комплектування персоналу та експлуатації таких установок або пристроїв.

Держави-учасниці повинні враховувати, що згідно пункту 4 цієї статті Конвенції, при вжитті заходів по відверненню, скороченню або збереженню під контролем забруднення морського середовища держави утримуються від невинного втручання у діяльність, що проводиться іншими державами на здійснення своїх прав та в порядку виконання своїх обов'язків згідно з цією Конвенцією.

З огляду на положення статті 197 Конвенції, держави співробітничать на всесвітній та на регіональній основі безпосередньо або через компетентні міжнародні організації у формулюванні і розробці міжнародних норм, стандартів та рекомендованих практики і процедур, що відповідають цій Конвенції, для захисту і збереження морського середовища з урахуванням характерних регіональних особливостей.

З огляду на те, що морське середовище Чорного та Азовського морів, знаходиться в постійній небезпеці завдання шкоди, що пов'язане із замінуванням акваторії морів дрейфуючими мінами, які в будь який момент можуть вибухнути та постійні ризики захоронення в морях суден, які завдають значну шкоду морській екосистемі, Україна повинна повідомити інші держави які на її думку, можуть зазнати такої шкоди, а також компетентні міжнародні організації про усі ризики та небезпеку, що визначено статті 198 Конвенції.

У відповідності до статті 199 Конвенції, у випадках, зазначених у статті 198, держави району, що зазнав забруднення, відповідно до своїх можливостей, та компетентні міжнародні організації у можливій мірі співробітничать з метою ліквідації наслідків забруднення та відвернення або зведення до мінімуму шкоди. З цією метою держави спільно розробляють плани надзвичайних заходів на випадок інцидентів, що спричиняють забруднення морського середовища, та сприяють їхньому здійсненню.

Зважаючи на значну шкоду морському середовищу Чорного та Азовського морів, яку завдає Росія в результаті збройної агресії, Україна, в особі компетентних органів, повинна спільно з іншими державами-учасниками розробити план заходів щодо захисту, збереження морського середовища, а також відновлення екосистеми морів, які постраждали.

Пунктом 1 статті 204 Конвенції передбачено обов'язок держав-учасниць безпосередньо або через компетентні міжнародні організації здійснювати за допомогою визнаних наукових методів спостереження, вимірювання, оцінку й аналіз ризику та наслідків забруднення морського середовища.

На сьогодні Україна повинна здійснити вимірювання, оцінку й аналіз наслідків забруднення морського середовища, в результаті протиправних дій Росії у Чорному та Азовському морях. На основі результатів дослідження, компетентні органи зможуть вирахувати розмір шкоди, завданої забрудненням морського середовища через збройну агресію Росії.

Згідно пункту 2 статті 209 Конвенції, держави приймають закони і правила для відвернення, скорочення і збереження під контролем **забруднення морського середовища, що спричинюється діяльністю в Районі**, яка здійснюється суднами, установками, спорудами та іншими пристроями, які несуть їхній прапор або зареєстровані в них, або експлуатуються під їхньою владою залежно від обставин.

За правилами статті 210 Конвенції, Держави приймають закони і правила, а також вживають інших заходів, які можуть бути необхідними для відвернення, скорочення і збереження під контролем **забруднення морського середовища в результаті схоронення**.

Що стосується **забруднення морського середовища із суден** то згідно пункту 1 статті 211 Конвенції, держави діючи через компетентну міжнародну організацію або спільну дипломатичну конференцію, сприяють встановленню системи шляхів для зведення до мінімуму загрози аварій, що можуть спричинити забруднення морського середовища, включаючи узбережжя, та шкоду від забруднення пов'язаним з ним інтересам прибережних держав.

Пункт 2 статті 211 Конвенції, встановлює, що держави приймають закони і правила для відвернення, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища з суден, що плавають під їхнім прапором або зареєстровані в них.

Згідно пункту 1 статті 216 Конвенції, виконання законів і правил, прийнятих згідно з цією Конвенцією, та застосовних міжнародних норм і стандартів, встановлених через компетентні міжнародні організації або дипломатичну конференцію з метою відвернення, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища в результаті схоронення, забезпечується:

а) прибережною державою щодо схоронення в її територіальному морі або виключній економічній зоні, або на її континентальному шельфі;

б) державою прапора щодо суден, які плавають під її прапором, та суден або літальних апаратів, зареєстрованих у ній.

Відповідно до пункту 1 статті 217 Конвенції, держави забезпечують дотримання суднами, що плавають під їхнім прапором або зареєстровані в них, застосовних міжнародних норм і стандартів, встановлених через компетентну міжнародну організацію або спільну дипломатичну конференцію, та своїх законів і правил, прийнятих згідно з цією Конвенцією для відвернення, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища з суден, а також приймають закони, правила та вживають інших необхідних заходів для їхнього здійснення. Держави прапора вживають заходів для забезпечення ефективного виконання таких норм, стандартів, законів і правил незалежно від того, де вчинено порушення.

При цьому, згідно пункту 4 цієї статті, якщо судно вчинює порушення норм і стандартів, встановлених через компетентну міжнародну організацію або спільну дипломатичну конференцію, держава прапора без шкоди для статей 218, 220 і 228 вживає заходів для безвідкладного розслідування і, коли це доречно, розпочинає розгляд відносно передбачуваного порушення незалежно від того, де вчинено таке порушення або де в результаті такого порушення сталося чи виявлено таке забруднення.

Проводячи розгляд порушення, держави прапора можуть просити сприяння будь-якої іншої держави, співробітництво якої може бути корисним для з'ясування обставин справи. Держави докладають зусиль до того, щоб задовольнити належні прохання держави прапора, що закріплено в пункті 5 відповідної статті.

Ніщо в цій Конвенції не зачіпає порушення цивільного розгляду щодо будь-якого позову стосовно до збитків або шкоди, які є результатом забруднення морського середовища, що встановлено статтею 229 Конвенції.

5. Відшкодування шкоди, завданої забрудненням морського середовища.

Важливо розуміти, що згідно пункту 2 статті 230 Конвенції, **тільки грошові штрафи можуть накладатися** за порушення національних законів і правил або застосовних міжнародних норм і стандартів по відверненню, скороченню і збереженню під контролем забруднення морського середовища, вчинені іноземними суднами за межами територіального моря, за винятком випадків навмисного і серйозного акта забруднення в територіальному морі.

Згідно положення пункту 1 статті 235 Конвенції, на держави покладається виконання їх міжнародних зобов'язань по захисту і збереженню морського середовища. Вони несуть відповідальність згідно з міжнародним правом.

Але важливо розуміти, що згідно пункту 2 статті 235 Конвенції, держави забезпечують, щоб була можливість звернення згідно з їхніми правовими системами за отриманням у короткі строки належного відшкодування або іншої компенсації шкоди, завданої забрудненням морського середовища фізичними або юридичними особами під їхню юрисдикцію.

Згідно пункту 3 цієї статті, з метою забезпечення швидкого та адекватного відшкодування всієї шкоди, завданої забрудненням морського середовища, держави співробітничать у здійсненні діючого міжнародного права та в подальшому розвитку міжнародного права, яке стосується відповідальності, для оцінки і відшкодування шкоди або урегулювання зв'язаних з цим спорів, а також, коли доречно, у розробці критеріїв і

процедур виплати належного відшкодування, таких, як обов'язкове страхування або компенсаційні фонди.

В той же час, Положення цієї Конвенції відносно відповідальності за шкоду не зачіпають застосування існуючих норм і розвитку інших норм, що стосуються відповідальності за міжнародним правом. Відповідне положення закріплено статтею 304 Конвенції.

Важливо, що положення статті 236 цієї Конвенції, що стосуються захисту і збереження морського середовища, **не застосовуються до будь-яких військових кораблів, військово-допоміжних суден, до інших суден або літальних апаратів, що належать державі або експлуатуються нею та використовуються у даний час лише для урядової некомерційної служби.** Проте кожна держава шляхом вжиття належних заходів, які не завдають шкоди експлуатації та експлуатаційним можливостям таких суден або літальних апаратів, які належать їй або експлуатуються нею, забезпечує, щоб такі судна або літальні апарати діяли, настільки це доцільно і практично можливо, таким чином, який сумісний з цією Конвенцією.

6. Врегулювання спорів між державами-учасниками щодо тлумачення або застосування Конвенції в порядку визначеному розділом 2 частини XV Конвенції ООН з морського права

В Конвенцію покладено принцип мирного врегулювання будь-якого спору між державами-учасниками щодо тлумачення або застосування цієї Конвенції відповідно до пункту 3 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Згідно положення статті 286 Конвенції Розділу 2 частини XV Конвенції, будь-який спір щодо тлумачення або застосування цієї Конвенції, на вимогу будь-якої сторони в спорі передається до суду або арбітражу, які мають компетенцію на підставі цього Розділу.

Конвенція ООН з морського права має унікальну систему вирішення спорів між державами-учасниками Конвенції. Приєднуючись до неї, держави погоджуються на одну з передбачених обов'язкових процедур вирішення спорів. Вибір може бути зроблений з-поміж Міжнародного трибуналу з морського права, Міжнародного суду ООН, Загального арбітражу відповідно до Додатка VII та Спеціального арбітражу відповідно до Додатка VIII, що визначено пункту 1 статті 287 Конвенції. Відповідне положення закріплено пунктом 1 статті 287 Конвенції.

Якщо держава не зробить такий вибір, цим вона фактично погоджується на обов'язковість Загального арбітражу відповідно до Додатку VII. Окрім того, якщо з приводу спору обрані державами процедури не збігаються, застосовується Загальний арбітраж відповідно до Додатка VII, що визначено пунктами 3 та 5 статті 287 Конвенції.

Україна, з огляду на свою пряму заяву під час ратифікації, погодилася на обов'язковість Загального арбітражу відповідно до Додатку VII та Спеціального арбітражу відповідно до Додатка VIII. Росія під час ратифікації не зробила такого вибору, а тому фактично погодилася на обов'язковий Загальний арбітраж відповідно до Додатку VII¹.

---

¹ https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/yak-ukrayini-yurydychno-protystoyaty-rosiyi-v-azovskomu-mori-abo-chy-ne-nastav-vzhe-chas-peretvority/

Отже, саме **Арбітражний трибунал**, має юрисдикцію щодо всіх спорів між Україною та Російською Федерацією з приводу дотримання останньою положень Конвенції ООН з морського права, відповідно до Додатку VII Конвенції.

При цьому, заява про вибір процедури, зроблена державою-учасницею згідно з пунктом 1 статті 287 Конвенції, не зачіпає обов'язок держави-учасниці визнавати компетенцію Камери по спорах, що стосуються морського дна, Міжнародного трибуналу з морського права в обсязі і порядку, передбачених у Розділі 5 Частини XI, і не зачіпає цим обов'язком.

Згідно статті 1 Додатку VII Конвенції, за умови дотримання Частини XV будь-яка сторона у суперечці може передати суперечку на розгляд за арбітражною процедурою, передбаченої в цьому Додатку, шляхом письмового повідомлення іншої сторони або сторін у спорі. До повідомлення додаються позовна заява та підстави цього позову.

Суд або арбітраж, зазначені у статті 287, мають компетенцію щодо спорів, які стосуються тлумачення або застосування цієї Конвенції, які передаються їм згідно з цією Частиною Конвенції.

У випадку розбіжностей щодо того, чи має суд або арбітраж компетенцію, це питання вирішується цим судом або арбітражем.

Камера по спорах щодо морського дна Міжнародного трибуналу з морського прав, заснована згідно з Додатком VI, та будь-яка інша камера або арбітраж, згадані в Розділі 5 Частини XI, мають компетенцію щодо будь-якого питання, який передано їм згідно зі згаданими Розділом та Додатком, що визначено пунктом 3 статті 288 Конвенції.

У відповідності до пункту 1 статті 290 Конвенції, якщо спір належним чином передано суду або арбітражу, який вважає, що *prima facie* він має компетенцію на підставі цієї Частини або Розділу 5 Частини XI, суд або арбітраж може приписати, аж до винесення остаточного рішення, будь-які тимчасові заходи, які він вважає належними за даних обставин для забезпечення відповідних прав сторін у спорі або для відвернення серйозної шкоди морському середовищу.

Повноваження щодо встановлення **тимчасових заходів** у спорах між державами-учасницями має Міжнародний трибунал з морського права. Такі заходи можуть встановлюватись на прохання однієї сторін у спорі. Сторони в спорі зобов'язані негайно виконувати будь-які тимчасові заходи, приписані на підставі статті 290 Конвенції.

Будь-який спір між державами-учасницями щодо тлумачення або застосування цієї Конвенції може бути переданий на врегулювання в порядку процедур, передбачених у цьому Розділі, тільки **після того, як будуть вичерпані місцеві засоби правового захисту, коли цього вимагає міжнародне право**, що визначено статтею 295 Конвенції.

Статтею 296 встановлено, що Рішення, винесене судом або арбітражем, що мають компетенцію на підставі цього Розділу, є остаточними і виконується всіма сторонами в спорі.

Варто відмітити, що Росія, при ратифікації конвенції скористалась правом, визначеним статтею 298 Конвенції та заявила, що обов'язкові процедури, передбачені Розділом 2 частини XV Конвенції (Обов'язкові процедури) не можуть бути застосовані щодо: делімітації морських кордонів; спорів, пов'язаних з історичними затоками або правовими підставами; спорів стосовно військової діяльності, включно зі спорами стосовно військової діяльності державних суден та літальних апаратів, або спорами щодо діяльності по забезпеченню дотримання законів із здійснення суверенних прав та

юрисдикції; а також спорів, стосовно яких Рада Безпеки ООН здійснює функції відповідно до Статуту ООН ².

Обмеження застосування Розділу 2 Конвенції щодо обов'язкових процедур встановлені статтею 297 Конвенції.

Згідно пункту 1 статті 297 Конвенції, до спорів, що стосуються тлумачення або застосування цієї Конвенції відносно здійснення прибережною державою своїх суверенних прав або юрисдикції, передбачених у цій Конвенції, процедури, передбачені у Розділі 2, застосовуються в таких випадках:

а) коли стверджуються, що прибережна держава порушила цю Конвенцію щодо зазначених у статті 58 свободу і прав судноплавства, польотів або прокладення підводних кабелів і трубопроводів або щодо інших правомірних з точки зору міжнародного права видів використання моря;

б) коли стверджується, що держави, здійснюючи ці свободи і правила або ці види використання моря, порушило цю Конвенцію, закони чи правила, прийняті прибережною державою відповідно до цієї Конвенції та інших норм міжнародного права, які не є несумісними з нею; або

с) коли стверджується, що прибережна держава порушила конкретні міжнародні норми і стандарти захисту і збереження морського середовища, які застосовні до цієї прибережної держави і які встановлені цією Конвенцією, або через компетентну міжнародну організацію, або дипломатичною конференцією відповідно до цієї Конвенції.

Висновки

Порушення Російською Федерацією суверенітету і територіальної цілісності України та здійснення протиправних дій в акваторіях Чорного та Азовського морів, які завдають значну шкоду морській екосистемі, свідчить про недотримання останньою основних принципів та положень Конвенції ООН з морського права щодо: дотримання миру та безпеки між державами, мирного проходу, використання морів в мирних цілях, імунітету військових кораблів, захисту і збереження морського середовища та інших.

На сьогодні Україна, будучи прибережною державою, чії суверенні права порушені, має вжити усіх заходів, передбачених Конвенцією ООН з морського права та іншими міжнародними договорами, з метою захисту та відновлення своїх прав, зокрема в частині отримання належного відшкодування шкоди, завданої забрудненням морського середовища з боку Російської Федерації та притягнути останню до міжнародної відповідальності.

Перш за все Україна, в особі компетентних органів, має звернутись до Асамблеї, яка є вищим органом Міжнародного органу з морського дна та повідомити про недотримання Росією положень Конвенції ООН з морського права, які мають наслідки у вигляді забруднення морського середовища та просити застосувати проти Росії такі заходи як припинення прав та привілеїв її членів, представлених у Міжнародному органі з морського дна, щоб в подальшому Росія була позбавлена можливості будь-яким чином впливати на рішення Органу. Членство припиняється Асамблеєю за рекомендацією Ради.

При зверненні до Асамблеї необхідно наголошувати на тому, що Росія систематично порушує суверенні права України вже впродовж восьми років, а відповідні

---

² <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/yaki-shansy-shcho-arbitrazhnyy-trybunal-vyznaye-svoyu-yurysdyktsiyu-u-spravi-ukrayina-proti-rosiyi-p/>

факти покладені в основу декількох позовів проти Росії, які перебувають на розгляді в Арбітражному трибуналі, тому питання щодо припинення здійснення Росією прав і привілеїв її членів у Органі є важливим та доцільним.

Але, важливо враховувати те, що згідно пункту 2 статті 185 Конвенції, дії щодо припинення членства Росії можуть бути розпочаті лише після того, коли Камера щодо спорів, які стосуються морського дна, встановить, що держава-учасниця грубо і систематично порушує положення цієї Частини.

З огляду на те, що морське середовище Чорного та Азовського морів, знаходиться в постійній небезпеці завдання шкоди, що пов'язане із замінуванням акваторії морів дрейфуючими мінами, які в будь який момент можуть вибухнути та постійні ризики захоронення в морях суден, які завдають значну шкоду морській екосистемі, Україна повинна повідомити інші держави які на її думку, можуть зазнати такої шкоди, а також компетентні міжнародні організації про усі ризики та небезпеку, що визначено статтею 198 Конвенції.

Зважаючи на значну шкоду морському середовищу Чорного та Азовського морів, яку завдає Росія в результаті збройної агресії, Україна, повинна спільно з іншими державами-учасницями розробити план заходів щодо захисту, збереження морського середовища, а також відновлення екосистеми морів, які постраждали.

Поряд з цим, на сьогодні дуже важливо щоб Україна, в особі компетентних органів, на найвищому рівні забезпечила розслідування та повноту збирання доказів про злочини проти довкілля, які вчиняються Російською Федерацією в акваторіях Чорного та Азовського морів, у тому числі регулярно проводити вимірювання, оцінку й аналіз наслідків забруднення морського середовища.

На основі отриманих результатів дослідження, компетентні органи зможуть визначити розмір шкоди, завданої забрудненням морського середовища через збройну агресію Росії, який в подальшому буде покладений в основу позову про стягнення з Російської Федерації цієї шкоди.

В порядку, визначеному на підставі Додатку VII Конвенції ООН з морського права, Україна має підготувати та подати позов проти Російської Федерації з приводу недотримання останньою положень Конвенції ООН з морського права, які завдають значну шкоду морській екосистемі, на підставі чого буде створений Арбітражний трибунал, який має юрисдикцію щодо розгляду відповідних позовів між Україною та Російською Федерацією.

Після звернення з позовом до Російської Федерації та у відповідності до пункту 1 статті 290 Конвенції, але обов'язково після передачі спору до Арбітражного трибуналу, Україна може звернутись до Міжнародного трибуналу з морського права з проханням вжити тимчасові заходи у вигляді зупинення протиправної діяльності Російської Федерації в акваторії Чорного та Азовського морів для відвернення серйозної шкоди морському середовищу.